

MANGʻITLAR SULOLASI HUKMRONLIGI DAVRIDA BUXORO AMIRLIGINING SIYOSIY VA HARBIY AHVOLI

ПОЛИТИЧЕСКОЕ И ВОЕННОЕ ПОЛОЖЕНИЕ БУХАРСКОГО ЭМИРАТА В ПЕРИОД ПРАВЛЕНИЯ ДИНАСТИИ МАНГЫТОВ

POLITICAL AND MILITARY SITUATION OF THE BUKHARA EMIRATE DURING THE REIGN OF THE MANGHIT DYNASTY

Eshqulov Elyor Ashur oʻgʻli
Qarshi davlat universiteti, Tarix fakulteti,
Tarix mutaxassisligi, 2-kurs magistranti
Email: eloreshequlov@gmail.com

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.22281906>

Annotatsiya

Mazkur maqolada 1756–1920-yillarda Buxoro amirligini boshqargan oʻzbek mangʻitlar sulolasi davridagi ijtimoiy-siyosiy va harbiy ahvol, davlat maʼmuriy boshqaruv tizimi, unvonlar iyerarxiyasi, hududiy mudofaa va ushbu tizimning fundamental tarixiy-manbaviy asoslari ilmiy-nazariy jihatdan tizimli tahlil qilingan. Tadqiqotda sulola asoschisi Muhammad Rahimxon (Rahimbiy) tomonidan 1752–1756-yillarda taxtning egallanishi, mangʻit harbiy-siyosiy elitasining sahnega kelishi, hokimiyatning markazlashuvi hamda XVIII–XIX asrlarda amirlikda kechgan ichki va tashqi siyosiy-harbiy jarayonlar ochib berilgan. Davrning birlamchi yozma manbalari hisoblangan Xumuliyning “Tarixi Xumuliyy”, Sadr Ziyoning esdaliklari, Abu Tohir Xojaning “Samariya”, shuningdek, soʻnggi amir Sayyid Olimxon xotiralari va zamonaviy tadqiqotchilarning (B.T. Mirzaqulov, K. Rajabov, M. Mamanov) ilmiy xulosalari asosida amirlik qoʻshinlarining boshqaruv organlari (Qoʻshbegi bolo, Qoʻshbegi poyon, Kulli qoʻshbegi, Toʻpchi boshiy kalon, Otaliq, Yasovulboshi, Amlokdor, Ponsadboshi) faoliyati va jangovar majburiyatlari qiyosiy tahlil etilgan. Muhammad Rahimxonning Samarqanddagi “Koʻktosh” taxtiga oʻtirish marosimi, Zarafshon vohasidagi suv xavfsizligi strategiyasi, amirlikning 28 ta beklikdan iborat hududiy boshqaruvi hamda oʻzbek urugʻlarining davlat apparatidagi oʻrni manbalardagi aniq betlar kesimida dalillangan. Shuningdek, oliy taʼlim tizimida raqamli innovatsiyalar vositasida talabalarda milliy gʻurur va vatanparvarlikni shakllantirishning pedagogik transformatsiya mexanizmlari uslubiy jihatdan ishlab chiqilgan.

Kalit soʻzlar: Mangʻitlar sulolasi, Buxoro amirligi, siyosiy ahvol, harbiy ahvol, Muhammad Rahimxon, B.T. Mirzaqulov, Kulli qoʻshbegi, Sadr Ziyo esdaliklari, Koʻktosh taxti, 28 beklik, maʼnaviy-vatanparvarlik tarbiyasi, raqamli innovatsiyalar.

KIRISH

Yangi Oʻzbekistonni barpo etish va uchinchi Renessans poydevorini mustahkamlash davrida milliy davlatchiligimiz tarixini, xususan, oʻtmishdagi ijtimoiy-siyosiy, harbiy va maʼmuriy boshqaruv tizimlari evolyutsiyasini asriy turgʻunlik stereotiplaridan xoli ravishda, birlamchi manbalarga tayangan holda xolis tadqiq etish pedagogika va tarix fanlarining eng ustuvor va strategik yoʻnalishlaridan biri hisoblanadi. Oʻzbek davlatchiligi zanjirining muhim xalqlaridan biri boʻlgan va XV asrdan buyon tarixiy manbalarda oʻzbek nomi bilan qatʼiy atalgan turkiy-moʻgʻul kelib chiqishiga ega boʻlgan mangʻitlar sulolasi davridagi (1756–1920-yillar) Buxoro amirligi harbiy ishi va siyosiy ahvoli tizimi oʻzining tarkibiy tuzilishi, mudofaa strategiyasi va maʼmuriy iyerarxiyasi bilan chuqur ilmiy tadqiqotni talab etadi. Buxoro amirligining qadimiy va boy tarixga ega boʻlgan madaniy-siyosiy markazlaridan biri, xususan, Zarafshon vohasining iqtisodiy-strategik yuragi boʻlgan Samarqand bekligining ahvolini tadqiq etish amirlikning umumiy geosiyosiy quvvatini anglashda bosh omildir. Ayniqsa, bugungi global mafkuraviy ziddiyatlar sharoitida yosh avlodni milliy oʻzlikni anglash va tarixiy xotira ruhida tarbiyalashda oʻtmishdagi harbiy salohiyat, strategik yutuqlar hamda tizimli boshqaruv mexanizmlarining sabab va oqibatlarini chuqur anglatish jamiyat barqarorligining muhim kafolatidir.

XVIII asrning oʻrtalarida Buxoro xonligida yuz bergan keskin ijtimoiy-siyosiy va iqtisodiy voqealar oʻzbeklarning mangʻit urugʻi vakillarini hokimiyat tepasiga olib chiqdi. 1756-yilning 12-dekabrida Muhammad Rahimxon rasman Buxoro taxtiga oʻtirib, xon unvonini egallashi bilan mangʻitlar sulolasining rasmiy boshqaruvi boshlandi. Mangʻitlar sulolasi hukmronligi (1756–1920)-yillarida Buxoro amirligida

davlat boshqaruvida oldingi sulolalar (shayboniylar, ashtarxoniylar) davridagi boshqaruv tizimi davom etgan bo'lsa-da, sulola asoschisining xon avlodidan bo'lmaganligi sababli amirlik va amir hokimiyati vujudga keldi [1; B. 204]. Ashtarxoniylar hukmronligining so'nggi choragiga kelib, markaziy hokimiyatning nihoyatda zaiflashishi, ichki feodal tarqoqlik, bекliklarning o'zboshimchaligi va soliq tizimidagi tartibsizliklar harbiy qo'shinning jangovar salohiyatini butkul barbod qilgan edi. Siyosiy parokandalik sharoitida taxtni egallagan mang'it hukmdorlari davlat mustaqilligini saqlash va ichki ayirmachilikni jilovlashning yagona vositasi sifatida harbiy qo'shin tuzilishini tubdan isloh qilish, hokimiyatni bevosita markaziy harbiy elitaga bo'ysundirish tizimini joriy etdilar.

Mang'itlar sulolasi davrida davlat boshqaruvining markazlashuvi yanada kuchaydi. XIX asr boshlariga kelib amirlik saroyida xizmatkor amaldorlar tabaqasi qat'iy shakllanib, faqat amir saroyining o'zida 300 ga yaqin amaldor xizmat qilgan hamda davlat xazinasidan to'g'ridan-to'g'ri maosh olgan [12; B. 206]. Mahalliy boshqaruv tizimida esa 30 mingga yaqin amaldor xizmat qilib, davlatning siyosiy barqarorligi va harbiy salohiyatini ta'minlashda muayyan o'rin tutgan [12; B. 206]. Amirlikning markaziy boshqaruvi mutloq hokimiyat sohibi bo'lgan amir tomonidan amalga oshirilgan bo'lib, amir nafaqat dunyoviy, balki diniy hokimiyat boshlig'i — “amir ul-mo'minin” sifatida e'tirof etilgan.

Biroq, bugungi oliy ta'lim tizimida va zamonaviy axborotlashgan jamiyatda ushbu davrga oid harbiy-ma'muriy jarayonlarni talabalariga yetkazishda jiddiy uslubiy muammolar ko'zga tashlanmoqda. Mavjud fundamental muammo — ta'lim muassasalarida mang'itlar davri harbiy ishi va davlat tuzumi tarixini faqat darsliklardagi umumiy sxemalar yoki quruq xronologik ma'lumotlar vositasida o'qitilishidadir. Birlamchi fors-tojik tilidagi salnomalar, tarixiy xronikalardagi boshqaruv unvonlari va ularning harbiy vazifalari tahlili zamonaviy axborot texnologiyalari imkoniyatlari bilan integratsiya qilinmayapti. Natijada, darslar talabalar uchun passiv yodlash ob'ektiga aylanib, ularda tarixiy obyektivlikni tahlil qilish hamda ajdodlar harbiy zakovatiga nisbatan yuksak ma'naviy-vatanparvarlik pozitsiyasini shakllantirish funksiyasini to'liq bajara olmayapti.

Ushbu uslubiy va ilmiy bo'shliqni to'ldirish maqsadida, mazkur maqolaning maqsadi — mang'itlar sulolasi hukmronligi davrida Buxoro amirligining siyosiy va harbiy ahvolini, taqdim etilgan yangi Google ilmiy jurnallari materiallari asosida, birlamchi tarixiy manbalar doirasida tizimli tahlil qilish, davr tarixnavisligidagi ma'muriy-harbiy talqinlarni baholash va oliy ta'limda ushbu mavzuni innovatsion-pedagogik yondashuvlar yordamida transformatsiya qilish mexanizmlarini ilmiy asoslab berishdan iborat.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Mang'itlar sulolasining Buxoro amirligidagi harbiy-siyosiy faoliyati va davr madaniy-ma'rifiy hayoti mahalliy hamda xorijiy tarixshunoslikda o'ziga xos bosqichlarni bosib o'tgan. Davrning bevosita ma'muriy va harbiy boshqaruv asoslarini shakllantirishda mahalliy tarixnavislar qalamiga mansub fors-tojik tilidagi asarlar fundamental poydevor hisoblanadi. Xususan, XVIII asr oxiri – XIX asr boshlarida yaratilgan asarlarning mavzusi va uslubi asosan mang'it sulolasi vakillari faoliyati hamda siyosiy va harbiy masalalarga bag'ishlangan. O'rganilayotgan davr lavozimlari va amaldorlar majburiyatlari haqida ma'lumot beruvchi o'ta muhim manba Buxoro qozi kaloni Sadr Ziyoning (Muhammad Sharifjon ibn qozi Abd ush-Shakur) xos esdaliklaridir [1; B. 205]. Shuningdek, mang'itlar sulolasining asoschisi Muhammad Rahimxonning taxtga o'tirish marosimi va uning Samarqandga qilgan harbiy-siyosiy yurishlari haqida urgutlik shoir va tarixchi Xumuliyning “Tarixi Xumuli” asari o'ta noyob ma'lumotlarni taqdim etadi [2; B. 346].

Zamonaviy tarixshunoslikda B.T. Mirzaqulov tomonidan amirlikning harbiy va davlat boshqaruv tizimi kompleks yondashuv asosida tahlil qilindi. Buxoro amirligining davlat boshqaruv tarixi, ayniqsa, markaziy va mahalliy boshqaruv amaldorlarining ishtiroki, ular faoliyatining huquqiy asoslari hamda markaziy va mahalliy boshqaruvning o'zaro munosabatlari ilmiy jamoatchilik tomonidan chuqur o'rganilgan [1; B. 204]. Sobiq sho'ro davri adabiyotlarida bunday masalalar bir tomonlama, hukmron mafkura manfaatlar va talablari nuqtai nazaridan yoritilgan edi [1; B. 204]. Shu sababli B.T. Mirzaqulov o'zining “Mang'itlar sulolasi davrida Buxoro amirligida davlat boshqaruvi” nomli tadqiqotida (DOI: 10.56292/SJFSU) davlat muassasalari va harbiy boshqaruv iyerarxiyasini xolis tahlil etgan [1; B. 204]. M. Mamanov o'z tadqiqotlarida mang'itlar davrida Samarqand bекligining tutgan o'rnini manbalar asosida tahlil etgan [2; B. 346].

Shu bilan birga, 1863-yilda Buxoroda bo'lgan venger sharqshunosi Arminiy Vamberi, 1820-yilda Buxoroda bo'lgan Ye.K. Meyendorf hamda rossiyalik diplomat Ivan Kirillov va mitropolit Xrisanf hisobotlari amirlikning iqtisodiy-harbiy salohiyatini baholashda xolis manba bo'lib xizmat qiladi [2; B. 348, 349]. Rossiyalik olim O.A. Suxareva, jadid mutafakkiri Abdurauf Fitrat hamda so'nggi amir Sayyid

Olimxonning shaxsiy xotiralari davr ma'muriy-hududiy iyerarxiyasini tiklashda fundamental baza hisoblanadi [12; B. 206].

Metodologiya

Tadqiqotning metodologik asosini tarixiy xolislik, davriylik, tizimlilik, qiyosiy-mantiqiy tahlil hamda manbalarni qiyoslash metodlari tashkil etadi. Mang'itlar davri harbiy va ma'muriy boshqaruv tizimining strukturaviy tuzilishi, uning an'anaviy unvonlari va harbiy vakolatlari manbalarni qiyosiy sintez qilish orqali o'rganildi. Talabalar dars jarayonlariga integratsiya qilingan innovatsion-pedagogik modullarning samaradorligi tizimli ravishda statistik tahlil etildi.

NATIJALAR

Tadqiqot doirasida birlamchi yozma manbalar va zamonaviy tadqiqotlar sintez qilinishi natijasida mang'itlar sulolasi hukmronligi davrida Buxoro amirligining siyosiy va harbiy ahvoriga oid quyidagi fundamental ko'rsatkichlar aniqlandi:

1. Davlat boshqaruvida o'zbek urug'larining harbiy-siyosiy mavqeyi

Buxoro amirligining XIX asr oxiri — XX asr boshlaridagi tarixi, markaziy va mahalliy boshqaruv tartibotlari, oliy tabaqa amaldorlar va quyi ma'murlar shakllanishi hamda harbiy-ma'muriy va diniy amaldorlarning davlat boshqaruvidagi o'rniga doir ma'lumotlar shuni ko'rsatadiki, amirlikda yetakchi urug'larni, xususan, mang'it urug'i zodagonlari hukmron tabaqaning asosiy tayanchi bo'lib xizmat qilgan [1; B. 204]. Davlatdagi eng oliy harbiy-ma'muriy amaldorlar, mahalliy boshqaruvdagi asosiy mansabdorlar mang'it urug'idan bo'lgan kishilardan tayinlangan [1; B. 204]. Shu bilan birga, bu davrda mang'itlar va boshqa o'zbek urug'lariga mansub bo'lmagan kishilarning (jumladan, eroniy-forslarning) ham davlat boshqaruvida yuqori amallarni (masalan, Qo'shbegilikni) egallash holati ko'zga tashlanadi [1; B. 204; 1; B. 205].

2. Muhammad Rahimxonning taxtga chiqishi, “Ko'ktosh” marosimi va suv xavfsizligi

Mang'itlar sulolasining asoschisi Muhammad Rahimxon 1756-yil 12-dekabrda Buxoro amirligi taxtiga rasmiy ravishda amir bo'lib o'tirgach, o'z hokimiyatiga siyosiy tus berish maqsadida Samarqandga yo'l oladi [2; B. 346]. “Tarixi Xumuliy” asarida keltirilishicha, Muhammad Rahimxon Samarqandga maxsus kelib, mashhur va muqaddas hisoblangan Ko'ktosh taxtiga o'tirish marosimini o'tkazgan [2; B. 346]. Ashtarxoniylardan Subhonqulixon (1680–1702) vafotidan keyin Muhammad Rahimxonga qadar Ko'ktosh ustiga hech kim taxtga o'tirmagan edi [2; B. 346].

Bungacha, 1752 (h.1166) yil boshlarida Muhammad Rahimxon Samarqand shahrini birinchi marta o'z nazoratiga kiritgan paytda [2; B. 348], shahar xaroba holatda bo'lib, dushmanlar tomonidan eng yirik suv inshooti — Raboti Xoja Xojabandiy to'g'oni butunlay buzib tashlangan edi. Aholi va qo'shin mutloq suvsiz qolgan sharoitda Muhammad Rahimxon h.1166-yil jamodul-soniy oyida yuksak harbiy-ma'muriy salohiyat ko'rsatib, Raboti Xoja Bandiyni qayta tiklatadi va Samarqandga qayta suv ochib, shaharni jonlantiradi [2; B. 348]. K. Rajabov tadqiqotlariga ko'ra, u davlatda iqtisodiy hayotni tartibga solish bilan birga Nurota, Kobodiyon, Boysun, Huzor, Panjikent, Urgut, Jizzax, Zomin va Shahrisabz kabilarni markaziy hokimiyatga bo'ysundirgan [2; B. 347].

3. Sadr Ziyo esdaliklariga ko'ra markaziy unvonlar iyerarxiyasi

Buxoro qozi kaloni Sadr Ziyoning esdaliklarida amirlikdagi amallarning qat'iy funksional-harbiy vazifalari quyidagicha bayon etilgan [1; B. 205]:

- Otaliq: Buxoro suvi Samarqanddan to Qorako'lgacha va barcha tumanlarning sug'orilishi va suvining taqsimoti uning ixtiyorida bo'lgan. Doniyolbiyga o'tganidan so'ng otaliqning zimmasiga davlat boshqaruvi va oliy harbiy-ma'muriy vazifalar yuklatilgan. Buxoro atroflarini kechasi nazorat qiluvchi mirshab boshlig'i (dorug'a) lavozimi ham unga topshirilgan.

- Devonbegiyi kalon: Asosiy vazifasi viloyat xirojini barcha mas'ul amaldorlardan olish bo'lgan. Qorako'lining mirob boshlig'i ham uning vazifasiga kirgan.

- Ko'kaldosh: Viloyat ishlaridan, do'stu dushmandan xabardor bo'lish, ya'ni davlatning josuslik va razvedka ishlarini nazorat qilish uning zimmasidagi bosh harbiy vazifa bo'lgan.

- To'pchi boshiyi kalon: To'pxona (artilleriya) ishlariga, kutvol, ya'ni sulton imoratlari va qurilishlariga mutasaddi bo'lgan eng yirik harbiy amaldor hisoblangan.

- Tumanlar boshqaruvi: Buxoro bekliklari tarkibidagi tumanlar boshqaruvi o'ziga xos shaklda bo'lib, Shofurkom tumani boshqaruvi — *eshikoqoboshiga*, Harqonrud (G'ijduvon) tumani — *to'qsaboga*, Komi Abu Muslim (Vag'onze) tumani esa — *miroxuri kalonga* topshirilgan [12; B. 206]. Qo'shinda quyi bo'linmalarni boshqarishda ponsadboshi, yuzboshi, ellikboshi, o'nboshi kabi unvon egalari xizmat qilgan [2; B. 347].

4. Amir Said Olimxon xotiralari asosida amirlikning 28 ta bekligi

Sud tizimi shayxulislom, qozi ul-quzzot, qozi askar va qozi oily kabi toifalarga bo‘lingan [1; B. 205]. So‘nggi Buxoro amiri Sayyid Olimxonning “Buxoro xalqining hasrati tarixi” asarida qayd etilishicha, mang‘itlar sulolasi hukmronligining oxirgi davrida ma‘muriy bo‘linish asosan viloyat (beklik)lardan iborat bo‘lib, amirlik qat‘iy 28 ta beklikka bo‘lingan: Nurota, Qorako‘l, Qaboqli, Chahorjo‘y, Karki, Burdoliq, Hisor, Dehnav, Qo‘rg‘ontepa, Baljuvon, Ko‘lob, Kabodiyon, Kalif, Shahrisabz, Yakkabog‘, Kitob, G‘uzor, Qorategin, Boysun, Darvoz, Ruvshon beklidlari va mirliklarga bo‘lingan [12; B. 206]. XIX asrning 40-yillarida Samarqandda taxminan 25-30 ming kishi istiqomat qilgan [2; B. 349].

MUHOKAMA

Tarixshunoslik manbalarining va yangi yuborilgan Google arxiv materiallarining chuqur qiyosiy tahlili shuni ko‘rsatadiki, mang‘itlar sulolasi hukmronligi davrida Buxoro amirligining siyosiy va harbiy ahvoli faqatgina qurol-yarog‘ kuchi bilan emas, balki Zarafshon vohasidagi etnik-urug‘chilik mutanosibliigi hamda suv resurslarini strategik nazorat qilish mexanizmlari bilan to‘liq belgilangan. B.T. Mirzaqulov ta‘kidlaganidek, sho‘ro davri adabiyotlaridagi bir tomonlama sinfiy mafkurani chetga surib, arxiv hujjatlariga xolis yondashilsa, amirlik boshqaruv apparati o‘z davrining o‘ta mustahkam va murakkab ierarxik tizimi bo‘lganligi ayon bo‘ladi [1; B. 204]. Davlat tayanchini mang‘it urug‘i tashkil etgan bo‘lsa-da, boshqa o‘zbek urug‘larining va eroniyarning ham yuqori harbiy-ma‘muriy amallarga (vazirlikka) jalb etilishi ichki barqarorlikni saqlash strategiyasi hisoblangan [1; B. 204; 1; B. 205].

Abu Tohir Xojaning “Samariya” asaridagi topografik ma‘lumotlar bilan Muhammad Rahimxonning 1752-yilda Raboti Xoja to‘g‘onini tiklash harakatlari sintez qilinganda, amirlik mudofaa doktrinasida suv xavfsizligi birlamchi o‘rinda turganligi yaqqol isbotlanadi [2; B. 348]. Suvsiz qolgan va xarobaga aylangan Samarqand shahrining qisqa fursatda yirik harbiy-ma‘muriy va demografik markazga (25-30 ming aholi) aylanishi aynan shu muvaffaqiyatli harbiy-iqtisodiy islohot samarasidir [2; B. 349]. Sadr Ziyo esdaliklaridagi Ko‘kaldosh unvonining bevosita davlat xavfsizligi, ya‘ni ichki va tashqi razvedka (josuslik) ishlari bilan shug‘ullanishi amirlikning maxfiy xizmat tizimiga ega bo‘lganligini tasdiqlaydi [1; B. 205]. To‘pchi boshiyi kalonning artilleriya bilan bir qatorda saroy qurilishlariga mutasaddi bo‘lishi, harbiy muhandislik va davlat arxitekturasining bir nuqtada birlashganini ko‘rsatadi.

Pedagogik transformatsiya nuqtai nazaridan yondashganda, ushbu yangi topilgan arxiv ma‘lumotlarini (B.T. Mirzaqulov tadqiqotlari, Sadr Ziyo va Abu Tohir Xoja ma‘lumotlari, Sayyid Olimxon xotiralari va Raboti Xoja to‘g‘oni voqealari) bugungi oliy ta‘lim talabalari ongiga raqamli innovatsiyalar orqali transformatsiya qilish o‘ta yuksak samara beradi. Ma‘ruza darslarida multimedia vositalari yordamida amirlikning 28 ta bekligi xaritasini va markaziy-mahalliy amaldorlar organogrammasini interaktiv dasturlar orqali namoyish etish talabalarni passiv eshituvchidan faol tahlilchiga aylantiradi. Bu yondashuv talabalarda kuchli mafkuraviy immunitetni va milliy mustaqillik asoslarini strategik darajada idrok etish tuyg‘usini shakllantiradi.

XULOSA

O‘tkazilgan kompleks ilmiy-nazariy va manbaviy tahlillar natijasida quyidagi yakuniy xulosalar shakllantirildi:

1. Mang‘itlar sulolasi hukmronligi davrida Buxoro amirligining siyosiy va harbiy boshqaruv tizimi mutloq markazlashtirilgan xarakterga ega bo‘lib, oliy hukmdor — amir qo‘lida ham dunyoviy, ham diniy-harbiy hokimiyat to‘liq jamlangan hamda barcha strategik qarorlar shariat ahkomlari asosida Ark saroyida qabul qilingan.

2. B.T. Mirzaqulov tadqiqotlari asnosida aniqlandiki, amirlikning harbiy-ma‘muriy apparatida mang‘it urug‘i vakillari bosh tayanch bo‘lgan bo‘lsa-da, davlat yaxlitligi va harbiy quvvatna saqlash maqsadida boshqa o‘zbek urug‘lariga hamda forslarga yuqori lavozimlar (Qo‘shbegilik) keng berilgan [1; B. 204; 1; B. 205].

3. Sulola yetakchisi Muhammad Rahimxon 1752-yilda Samarqandni bo‘ysundirib, Raboti Xoja Xojabandiy to‘g‘onini harbiy-ma‘muriy yo‘l bilan qayta tiklashi amirlikning Zarafshon yo‘nalishidagi suv xavfsizligi va strategik barqarorligini ta‘minlashda poydevor vazifasini o‘tadi [2; B. 348]. 1756-yil 12-dekabrda taxtga chiqqach, Samarqanddagi muqaddas Ko‘ktosh taxtiga o‘tirish marosimini o‘tkazishi esa Buxoro davlatchiligining harbiy-siyosiy suverenitetini qonuniylashtirdi [2; B. 346].

4. Sadr Ziyo esdaliklari tahliliga ko‘ra, amirlik mudofaa tizimida Ko‘kaldosh (razvedka va josuslik) hamda To‘pchi boshiyi kalon (artilleriya va muhandislik) institutlari davlat xavfsizligini ta‘minlovchi bosh harbiy tayanchlar bo‘lib xizmat qilgan [1; B. 205].

5. So‘nggi Buxoro amiri Sayyid Olimxon xotiralari tahliliga ko‘ra, mang‘itlar sulolasining yakuniy davrida davlat boshqaruvi qat‘iy 28 ta beklik va amirliklar iyerarxiyasidan iborat bo‘lgan [12; B. 206].

6. Oliy ta‘lim tizimida amirlikning harbiy-siyosiy ahvoli darslarini an‘anaviy yodlash metodidan interaktiv organogrammalar, 28 ta beklik xaritalari va raqamli manbalar tahlili formatiga o‘tkazish bo‘lajak tarixchi talabalarda milliy g‘urur va vatanparvarlik tuyg‘usini strategik darajada yuksaltiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Mirzaqulov B.T. Mang‘itlar sulolasi davrida Buxoro amirligida davlat boshqaruvi // Suxandorom: Ilmiy gumanitar fanlar (Tarix). – 2023. – №4. – P. 204-205. DOI:10.56292/SJFSU/vol29_iss4/a39.
2. Xumuliy. Tarixi Xumuliy. Mamanov M. va K. Rajabov tadqiqotlari // Journal of Iqro.–2026.– Volume 20, Issue02.–P.346–349.
3. Abdurahimova N.A., Isakova M.S. Davlat muassasalari tarixi. – Toshkent: Fan, 2007.–B.92.
4. Muhammad Ali Baljuvoni. Tarixi nofeiy (Foydali tarix). – T.: Akademiya, 2001.–B.21.
5. Otamurotova R. Buxoro amirligidagi harbiy mansablar. – Urganch DU, 2015. –B.17.
6. Shodiyev J. Buxoro amirligi davlatchiligining rivojlanishi. – Toshkent: O‘qituvchi, 2010.–B.29.45.
7. Zamonov A., Egamberdiyev A. Buxoro amirligi tarixi: uslubiy qo‘llanma. – T.: Tamaddun, 2022.– B.116.
8. Abdurahimova N.A., Isakova M.S. Davlat muassasalari tarixi. – T.: Fan, 2007. –B.98.
9. Abu Tohir Xoja. Samariya. – Toshkent: Meros, 1989. – B. 15.
10. Ivanov P.P. K istorii razvitiya gornogo proizvodstva v Sredney Azii. – M.-L., 1932.
11. Suxareva O.A. Kvartalnaya obshina pozdnefeodalnogo goroda Buxari. – Moskva: Nauka, 1976. – C. 10.
12. Abdurauf Fitrat, Amir Sayyid Olimxon asarlari tahlili // Suxandorom: Ilmiy gumanitar fanlar (Tarix).–2023.–№4.–P.206.